

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annettua lakia.

Tilapäisesti ulkomailla oleva henkilö voisi edelleen ilman eri päätöstä kuulua Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin, jos ulkomailla olon voidaan arvioida kestävän enintään vuoden ajan.

Valtioiden välisen järjestön palveluksessa olevien henkilöiden tulisi hakea päätös Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin kuulumisesta, jos he ovat ulkomailla yli vuoden ajan. Säännös koskisi määräaikaaisesti järjestön palveluksessa olevia henkilöitä. Pysyvästi järjestön palveluksessa olevat henkilöt eivät enää kuuluisi Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin.

Hakemuksen perusteella Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin voisivat Kansaneläkelaitoksen päätöksellä kuulua ulkomailla oleskelun ajan edelleen henkilöt, jotka suomalainen työnantaja on lähettänyt ulkomaille tekemään työtä palveluksessaan tai samaan taloudelliseen kokonaisuuteen kuuluvan ulkomaisen yrityksen palveluksessa tai jotka ovat ulkomailla lähetystyö- tai kehitysyhteistyötehtävissä taikka opiskelevat tai tekevät

tutkimustyötä ulkomailla. Ehdotuksen mukaan myös sellaiset Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin kuuluvat henkilöt, jotka suomalainen työnantaja ottaa palvelukseensa ulkomailla, voisivat kuulua hakemuksen perusteella Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin.

Kansaneläkelaitos antaisi päätöksen Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta enintään viideksi vuodeksi. Edellytyksenä olisi aina, että henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen. Aikaa voitaisiin pidentää viisi vuotta kerrallaan, jos henkilöllä on edelleen kiinteät siteet Suomeen. Lisäedellytyksenä olisi, että asema-
maasta ei voi saada kohtuullista sosiaaliturvaa tai että sosiaaliturvalainsäädännön soveltamiselle on olemassa muu painava syy.

Lisäksi asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain muutoksenhakujärjestelmää selkeytettäisiin ja lakiin lisättäisiin säännökset asianomaisen ilmoitusvelvollisuudesta sekä Kansaneläkelaitoksen oikeudesta muuttaa päätöstään.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila ja sen arviointi

Asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain (1573/1993; jäljempänä *soveltamisalalaki*) mukaan ratkaistaan, katsotaanko henkilö Suomessa asuvaksi määrättäessä oikeudesta kansaneläkelain (347/1956), sairausvakuutuslain (364/1963), perhe-eläkelain (38/1969), vammaistukilain (124/1988), lapsen hoitotuesta annetun lain (444/1969), kansaneläkelaitoksen järjestämästä kuntoutuksesta annetun lain (610/1991), lapsilisälain (796/1992), äitiysavustuslain (477/1993), työttömyysturvalain (602/1984), työmarkkinatuesta annetun lain (1542/1993) ja eläkkeensaajien asumistukilain (591/1978) mukaisiin etuuksiin. Jäljempänä tästä lainsäädännöstä käytetään nimitystä sosiaaliturvalainsäädäntö. Työeläke- ja tapaturmavakuutuslainsäädännön soveltamisesta ulkomaantyössä säädetään erikseen asianomaisissa laeissa.

Soveltamisalalakia ei sovelleta silloin, kun henkilöön sovelletaan Suomea sitovan kansainvälisen sopimuksen perusteella vieraan valtion sosiaaliturvalainsäädäntöä.

Tilapäinen oleskelu ulkomailla

Ulkomailla tilapäisesti oleskeleva Suomessa asuva henkilö kuuluu soveltamisalalain 4 §:n mukaan sosiaaliturvalainsäädännön piiriin enintään yhden vuoden ajan maasta lähdettyään. Ratkaistaessa onko kysymyksessä vakinainen vai tilapäinen ulkomailla oleskelu, kiinnitetään huomiota oleskelun tarkoitukseen. Edellytyksenä on, että oleskelu on alunperin tarkoitettu tilapäiseksi. Tilapäisen oleskelun pituutta tai muita edellytyksiä ei ole laissa määritelty.

Lain 4 §:ää on sovellettu siten, että henkilö on sosiaaliturvalainsäädännön piirissä vuoden ajan, jos ulkomailla oleskelu on tilapäistä, vaikka oleskelu kestäisi yli vuoden. Tällaista soveltamiskäytäntöä ei voida pitää tarkoituksenmukaisena. Jos henkilö muuttaa vakinaisesti pois maasta, oikeus sosiaaliturvaan päättyy muuttopäivänä. Käytännössä on kuitenkin ollut tilanteita, joissa säännöstä on jouduttu soveltamaan, vaikka kyseessä on ollut vakinainen ulkomaille muutto. Näiden

soveltamiskäytännössä ilmenneiden epäkohtien korjaaminen on tarpeellista.

Ulkomailla yli vuoden oleskelevat

Valtioiden välisissä järjestöissä työskentelevät Suomen kansalaiset kuuluvat lain 5 §:n mukaan Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin, jos Suomi osallistuu järjestön toimintaan. Maailmassa on satoja valtioiden välisiä järjestöjä, joista ainoastaan osa on yleisesti tunnettuja. Suomen osallistuminen eri järjestöjen toimintaan joudutaan aina selvittämään, kun kyseessä ei ole Yhdistyneet Kansakunnat (YK) tai muu yleisesti tunnettu järjestö.

Useat järjestöt huolehtivat itse järjestön palveluksessa oleville henkilöille myönnettävistä sosiaaliturvaetuuksista. Esimerkiksi YK:lla on oma sosiaaliturvajärjestelmänsä samoin kuin Euroopan yhteisöjen toimiellimillä. Suomen sosiaaliturvalainsäädännössä edellytetään, että eri järjestöjen maksamat etuudet vähennetään Suomen lainsäädännön mukaan maksettavista etuuksista. Tietojen saaminen järjestöjen maksamien etuuskien tasosta on vaikeaa. Kyse on lisäksi usein päällekkäisten etuuskien maksamisesta, mitä lainsäädäntöön sisältyvillä yhteensovitus-säännöksillä ei pystytty riittävästi korjaamaan, sillä myös järjestöt yhteensovittavat omien sääntöjensä mukaan maksamansa etuudet Suomesta maksettavan etuuden kanssa.

Kansaneläkelaitos voi hakemuksesta tehdä lain 7 §:n 2 momentin mukaisesti päätöksen, että suomalaisen työnantajan ulkomaille yli vuodeksi lähettämään henkilöön voidaan edelleen soveltaa sosiaaliturvalainsäädäntöä. Lähetetyn työntekijän on tullut välittömästi ennen lähettämistä kuulua Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin.

Laissa ei ole säädetty enimmäisaikaa sosiaaliturvalainsäädännön soveltamiselle. Kansaneläkelaitoksen ja muutoksenhakuelinten vakiintuneen käytännön mukaan lain 7 §:n 2 momentin mukaiset päätökset henkilön pitämistä sosiaaliturvalainsäädännön piirissä tehdään enintään viideksi vuodeksi. Sosiaaliturvan rajoittaminen viiteen vuoteen on osoittautunut epätarkoituksenmukaiseksi eri-

tyisesti silloin, kun asemamaasta ei ole mahdollista saada kohtuullista sosiaaliturvaa. Samaa viiden vuoden määräaikaa on sovellettu myös kehitysyhteistyö- ja lähetystyötehtävissä oleviin henkilöihin. Jos henkilö palaa Suomeen, on soveltamiskäytännön mukaan uusi enintään viiden vuoden mittainen päätös annettu viimeistään, kun henkilö on asunut välillä vuoden Suomessa.

Erityisesti Venäjällä työskentelevät ovat pitäneet viiden vuoden määräaikaa ongelmallisena. Viiden vuoden määräajan soveltamisesta voi olla seurauksena, että Venäjällä työskentelevät palaavat viiden vuoden jälkeen mieluummin Suomeen työttömäksi kuin jatkavat työskentelyään Suomen sosiaaliturvalainsäädännön ulkopuolella. Työskentely Venäjällä edellyttää paikallista tuntemusta, mikä puolestaan edellyttää usein pitkäaikaista oleskelua työskentelykohteessa. Omana erityisryhmänään ovat sellaiset rajan läheisyydessä asuvat työntekijät, jotka työskentelevät jatkuvasti lyhytaikaisissa työsuhteissa Venäjän puolella. Erityisesti rakennusprojekteissa työskennelleiden henkilöiden työllistyminen kotimaassa ei aina ole helppoa. Lisäksi Venäjästä on tullut viime vuosina tärkeä markkina-alue ja erityisesti rakennusosalalle se on luonut uusia työpaikkoja, joiden määrä Suomessa taloudellisen laman aikana väheni huomattavasti.

Kehitysyhteistyö- ja lähetystyötehtävissä olevien henkilöiden työ edellyttää myös pitkäaikaista oleskelua työkohteessa. Lisäksi tällaiset henkilöt työskentelevät usein sellaisissa maissa, joissa sosiaaliturva on kehittymätöntä. Toisaalta näihin tehtäviin lähetävillä yhteisöillä ei yleensä ole tarjota heille työtä Suomessa. Viiden vuoden määräajan tiukkaa noudattamista on pidetty kohtuuttomana kehitysyhteistyö- ja lähetystyötehtävissä olevien keskuudessa.

Niin sanotut paikalta palkatut työntekijät eivät kuulu lain 7 §:n soveltamisalaan. Jos opiskelija tai lähetetyn työntekijän perheenjäsen menee asemamaassa suomalaisen työnantajan palvelukseen, hän ei enää kuulu Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin, vaikka hän ennen työskentelyään on ollut Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä.

Perheenjäsenet

Lain 8 §:n mukaan perheenjäsenenä pidetään puolisoa ja alaikäisiä lapsia sekä alle 25 vuotiaita lapsia, jotka opiskelevat päätoimi-

sesti. Soveltamiskäytännössä puolison on katsottu tarkoittavan aviopuolisoa. Kuitenkin monessa etuuslaissa avopuoliso rinnastetaan aviopuolisoon.

Päätöksen muuttaminen

Kansaneläkelain säännöksiä päätöksen poistamisesta sovelletaan soveltamisalain 14 §:n perusteella myös Suomessa asumista koskeviin ratkaisuihin. Silloin kun kyse on alunperin virheellisestä päätöksestä, vakuutusoikeus voi kansaneläkelain 74 §:n nojalla poistaa soveltamisalain 7 ja 12 §:ssä tarkoitettua päätöksen ja määrätä asian uudelleen käsiteltäväksi. Tästä poistamispäätöksestä ei voi valittaa.

Kansaneläkelain 74 b §:n mukaan kansaneläkelaitos voi itse asianosaisen suostumuksella poistaa päätöksensä, jos päätös perustuu selvästi virheelliseen tai puutteelliseen selvitykseen tai ilmeisesti väärään lain soveltamiseen. Tästä päätöksestä voidaan valittaa kansaneläkelain 73 §:n mukaan tarkastuslautakuntaan ja edelleen vakuutusoikeuteen.

Soveltamisalalaissa ei ole säännöstä, jonka nojalla Kansaneläkelaitos voisi joustavasti muuttaa sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista koskevaa päätöstään sen antamisen jälkeen tapahtuneiden olosuhteiden muutosten johdosta.

Muutoksenhaku

Lain 13 §:n mukaan Kansaneläkelaitoksen soveltamisalain perusteella tekemään päätökseen henkilön asumisesta Suomessa ja kuulumisesta sosiaaliturvalainsäädännön piiriin haetaan muutosta tarkastuslautakunnalta ja vakuutusoikeudelta noudattaen soveltuvien osin, mitä kansaneläkelaitossa muutoksenhausta säädetään. Jos Suomessa asumista koskeva kysymys on ratkaistu työttömyysturvalain mukaista työttömyyspäivärahaa koskevan asian yhteydessä, muutoksenhausta työttömyyspäivärahan osalta on voimassa, mitä muutoksenhausta työttömyysturvalaissa säädetään eli muutosta haetaan työttömyysturvalautakunnalta ja vakuutusoikeudelta.

Soveltamisalain mukaista asumisratkaisua koskeva muutoksenhakutie poikkeaa eräiden etuuslakien muutoksenhakutiestä. Eläkkeensaajien asumistukilain mukaan etuusasiassa voi valittaa vain tarkastuslautakuntaan. Sairausvakuutus-, lapsilisä- ja ai-

tiysavustuslain mukaisissa etuusasioissa ensimmäisenä valitusasteena on sosiaalivakuutuslautakunta sekä toisena ja viimeisenä tarkastuslautakunta. Kun henkilön asuminen Suomessa ratkaistaan työmarkkinatukilain mukaista työmarkkinatukea koskevan ratkaisun yhteydessä, muutosta on haettava tarkastuslautakunnalta. Tämä poikkeaa työttömyysturvalaissa säädetystä järjestyksestä, jota muissa tapauksissa sovelletaan myös työmarkkinatukeen.

Kun on kysymys sosiaaliturvasopimuksen tai sosiaaliturvajärjestelmien soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin ja heidän perheenjäseniinsä annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 1408/71, jäljempänä *sosiaaliturva-asetus*, soveltamisesta etuuteen, muutoksenhakutiestä ei ole erityisiä säännöksiä. Muutosta on haettava etuuslaissa säädetystä järjestyksestä. Käytännössä sama asia on voinut olla viireillä kahdessa eri muutoksenhakuasteessa, sillä kansainvälisten määräysten soveltamistapauksissa joudutaan etuuslain lisäksi usein soveltamaan myös soveltamisalalakeja.

Soveltamisalalain mukainen muutoksenhakumenettely on aiheuttanut ongelmia silloin, kun ratkaistaan samanaikaisesti sekä henkilön Suomessa asumista koskeva asia että etuusia. Muutosta haetaan eri valitusasteista. Ratkaisut sekä etuudesta että henkilön kuulumisesta Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin on yleensä tarkoituksemukaista tehdä yhtä aikaa. Muussa tapauksessa etuusasian käsittely joudutaan keskeyttämään siksi ajaksi, kunnes asumisratkaisu on lainvoimainen. Monissa tapauksissa muutoksenhakuasteet ovat jättäneet joko etuusasian tai asumisratkaisun tutkimatta, koska ne ovat katsoneet asian tulleen viireille väärässä valitusasteessa.

Sosiaaliturvan rahoitus

Suomen asumisperusteinen sosiaaliturva rahoitetaan pääosin verovaroin. Sen lisäksi työnantajat maksavat työnantajan sosiaaliturvamaksua ja työttömyysvakuutusmaksua sekä työntekijät sairausvakuutusmaksua ja työttömyysvakuutusmaksua.

Vakuutetun sairausvakuutusmaksu määräytyy vakuutetulle henkilölle verovuodelta vahvistettujen veroäyrien yhteismäärän perusteella. Ulkomaantyötulosta maksetaan vakuutusmaksu rahana suoritettavan palkan osan perusteella. Ulkomaantyötulosta sai-

rausvakuutusmaksu voidaan periä niin kauan kuin henkilö on yleisesti verovelvollinen Suomessa. Sairausvakuutuslain mukaisten etuuksien saamisen edellytyksenä ei ole sairausvakuutusmaksun maksaminen.

Työnantajan sosiaaliturvamaksun suorittaminen on kytketty ennakonpidätyksen alaisen palkan määrään. Työnantajan sosiaaliturvamaksut maksetaan myös verovapaan ulkomaantyötulon osalta. Työnantajalla on maksuvelvollisuus riippumatta siitä, onko työntekijä oikeutettu asumisperusteiseen sosiaaliturvaan vai ei.

Velvollisuus suorittaa työnantajan sosiaaliturvamaksuja koskee suomalaisia työnantajia. Ulkomaisella työnantajalla on maksuvelvollisuus vain, jos työnantaja on ennakonpidätysvelvollinen Suomessa eli jos työnantajalla on kiinteä toimipaikka Suomessa tai työnantajan edustaja maksaa palkan Suomessa.

2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksen tavoitteena on ratkaista soveltamisalalain soveltamiskäytännössä esiin tulleita ongelmia. Esityksessä tehdään ehdotukset kiireisimminkin toteutettavista muutoksista. Tarkoituksena on erityisesti ratkaista sellaisten henkilöiden tilanne, jotka työskentelevät lähetettyinä työntekijöinä tai kehitysyhteistyö- tai lähetystyötehtävissä maassa, josta ei ole mahdollista saada kohtuullista sosiaaliturvaa. Tällaisten henkilöiden pysyminen Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä on sosiaali- ja työvoimapolitiittisista syistä tarkoituksenmukaista.

Ehdotetuissa muutoksissa lähdetään siitä, että enintään vuoden kestävä tilapäisen ulkomailla oleskelun ajan henkilö voisi kuulua Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin. Ulkomaille lähtevät voisivat laissa määriteltyissä tilanteissa tehdä hakemuksen Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä pysymiseksi edellyttäen, että henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen.

Sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista ulkomailla oleskeleviin henkilöihin koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi siten, että myös valtioiden välisissä järjestöissä työskentelevien henkilöiden edellytetään tekemään Kansaneläkelaitokselle hakemuksen sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta. Tämä helpottaisi näiden tapausten hallin-

nointia. Hakemusmenettely koskisi määrääkaisesti järjestöjen palveluksessa työskenteleviä henkilöitä. Pysyvästi valtioiden välisissä järjestöissä työskentelevät jäisivät sen sijaan Suomen sosiaaliturvalainsäädännön ulkopuolelle.

Lisäksi ehdotetaan, että myös niin sanotut paikalta palkatut henkilöt, jotka kuuluvat Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin, voisivat asemamaassaan mennä suomalaisen työnantajan palvelukseen ja kuulua hakemuksesta edelleen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin.

Kansaneläkelaitoksen päätös sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta ulkomailla oleskeleviin annettaisiin määräajaksi, enintään viideksi vuodeksi. Päätöksen antamisen edellytyksenä olisi, että henkilö kuuluu Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin ja että henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen. Hakemusmenettely koskisi lähetettyjä ja paikalta palkattuja työntekijöitä, kehitysyhteistyö- ja lähetystyötehtävissä olevia henkilöitä, opiskelijoita ja tieteellistä tutkimusta harjoittavia sekä valtioiden välisissä järjestöissä määrällisesti työskenteleviä henkilöitä.

Suomen sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista voitaisiin hakemuksesta jatkaa, jos henkilöllä on edelleen kiinteät siteet Suomeen. Päätökset annettaisiin enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Lisäksi edellytettäisiin, ettei henkilö voi saada kohtuullista sosiaaliturvaa asemamaasta tai että uuden päätöksen antamiseen on muu painava syy.

Lisäksi soveltamisalalain muutoksenhaku-järjestelmää selkeytettäisiin ja lakiin lisättäisiin säännökset asianomaisen ilmoitusvelvollisuudesta sekä Kansaneläkelaitoksen oikeudesta muuttaa päätöstään.

3. Esityksen vaikutukset

3.1. Taloudelliset vaikutukset

Ehdotusten kustannusvaikutukset ovat vaikeasti arvioitavissa. Henkilöiden liikkuvuus on viime vuosina lisääntynyt, mutta nyt esitetyt muutokset koskevat enimmilläänkin vain muutamaa tuhatta henkilöä. Tämän vuoksi ehdotuksilla ei arvioida olevan huomattavia kustannuksia lisääviä tai vähentäviä vaikutuksia.

Merkittävin kustannuksia lisäävä muutos on ulkomailla yli viisi vuotta olevien mahdollisuus pysyä edelleen sosiaaliturvalain-

säädännön piirissä. Tämän arvioidaan lisäävän lapsilisä- ja sairausvakuutuksen kustannuksia. Kustannusten lisäys olisi arviolta noin neljä miljoonaa markkaa vuodessa, jos sosiaaliturvalainsäädännön piirissä ulkomailla olevien määrä kasvaisi 1 500 henkilöllä. Toisaalta vakuuttamispäätösten voimassaolon pidentäminen saattaa pienentää työttömyysmenoja, kun ulkomailla työskentelevät henkilöt eivät tule Suomeen ulkomaankomennusten välillä.

Kustannuksia vähentää tilapäistä ulkomailla oleskelua koskevien määräysten muuttaminen, kun Suomesta muuttavat eivät enää aina olisi Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä vuoden ajan maasta lähdettyään. Myös tämä ehdotus vaikuttanee eniten lapsilisä- ja sairausvakuutuskustannuksiin. Kustannusten väheneminen on arvioitu noin kahdeksi miljoonaksi markaksi tuhatta lähti-jää kohden.

3.2. Vaikutukset kansalaisten asemaan

Ehdotetut muutokset selkeyttäisivät Suomesta muuttavien henkilöiden asemaa. Ehdotuksella laajennettaisiin niiden henkilöiden piiriä, jotka voisivat hakemuksesta pysyä Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä yli vuoden ulkomailla oleskelun jälkeenkin. Lisäksi tehtäisiin nykyisestä soveltamiskäytännöstä poiketen mahdolliseksi pysyä Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä vielä viiden vuoden ulkomailla oleskelun jälkeen.

Tilapäisesti ulkomailla oleskelevien osalta soveltamisalalakia tarkistettaisiin siten, että yli vuoden ajaksi ulkomaille muuttavat henkilöt eivät enää kuuluisi Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin. Toisaalta ehdotuksella halutaan varmistaa sellaisten henkilöiden pysyminen Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä, jotka oleskelevat säännöllisesti ulkomailla yli puolet ajastaan, jos heillä on edelleen kiinteät siteet Suomeen.

Ehdotuksella parannettaisiin lisäksi Suomesta lähtevien ja Suomeen muuttavien henkilöiden oikeusturvaa selkeyttämällä soveltamisalalain muutoksenhaku-järjestelmää ja lakia koskevaa hallinnollista päätöksentekoa.

On tärkeää, että ennen lainmuutoksen voimaantuloa muutoksesta tiedotetaan tehokkaasti. Erityisen tärkeänä pidetään sitä, että ehdotuksen 7 §:n 3 momentin mukaisesta hakemusajasta tiedotetaan henkilöryhmille, joita tämä hakemusmenettely koskee.

4. Asian valmistelu

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta on hallituksen esityksestä laiksi asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi antamassaan mietinnössä (StVM 57/1993 vp) todennut, että puolisoilla ei valiokunnan käsityksen mukaan voida tarkoittaa ahtaasti vain aviopuolisoa, vaan myös avopuolisoa siinä merkityksessä kuin Suomen sosiaaliturvalainsäädännössä tarkoitetaan.

Eduskunnassa tehdyssä lakialoitteessa (LA 65/1997 vp) ehdotettiin, että suomalaisen kirkon tai kansalais- tai lähetysjärjestön päätoimisessa palveluksessa kehitysyhteistyö- tai lähetystyötehtävissä ulkomailla olevat Suomen kansalaiset olisivat rajattoman ajan oikeutettuja asumisperusteiseen sosiaaliturvaan suoraan lain nojalla.

Valmisteluvaiheet

Asiaa on valmisteltu sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön 2 päivänä helmikuuta 1998 asettaman asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain muutostyöryhmän työn (STM 1998:12) pohjalta. Työryhmän tehtävänä oli tarkastella soveltamisalain soveltamiskäytännössä esiintyneitä ongelmia ja muutostarpeita ja tehdä hallituksen esityksen muodossa ehdotus kiireellisimminkin toteutettavista muutoksista.

Työryhmän työskentelyyn osallistui sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön, Kansaneläkelaitoksen, Eläketurvakeskuksen, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton sekä Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:n edustajia. Työryhmä kuuli työskentelynsä aikana useita eri alojen asiantuntijoita, joiden esittämiä seikkoja työryhmä otti huomioon tehdessään ehdotukset soveltamisalain kiireellisiksi muutoksiksi.

Lausunnot

Työryhmän ehdotuksesta pyydettiin lausunto kauppa- ja teollisuusministeriöltä, oikeusministeriöltä, sisäasiainministeriöltä, työministeriöltä, ulkoasiainministeriöltä, tasa-arvovaltuutetulta, Suomen Kuntaliitolta, Eläketurvakeskukselta, Kansaneläkelaitokselta, Tapaturmavakuutuslaitosten liitolta, Palvelutyönantajat ry:ltä, Suomen Yrittäjät ry:ltä, Teollisuuden ja Työnantajain Keskus-

liitolta, AKAVA ry:ltä, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:ltä, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry:ltä, Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys ry:ltä, Suomen Lähetysseura ry:ltä, Suomen Vapaa Ulkolähetys ry:ltä, Suomen ylioppilaskuntien liitto ry:ltä sekä Helsingin yliopiston Kansainvälisen talousoikeuden instituutilta.

Valtaosa lausunnonantajista piti tarpeellisenä soveltamisalain selkeyttämistä työryhmän ehdottamalla tavalla erityisesti ulkomailla asuvia koskevan 7 §:n sekä maahan muuttavia henkilöitä koskevan 3 §:n osalta. Eräissä lausunnoissa kuitenkin katsottiin, ettei ehdotuksessa ole riittävästi selvitetty Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten vaikutusta eikä perusoikeuksien merkitystä erityisesti maahan muuttavia henkilöitä koskevien ehdotusten kannalta. Tämän vuoksi hallituksen esitykseen ei ole otettu työryhmän ehdottamia maahan muuttavia henkilöitä koskevia muutoksia. Hallituksen esitystä laadittaessa on lausunnoissa esitetyt tarkennusehdotukset pyritty mahdollisuuksien mukaan ottamaan huomioon.

Hallituksen esitys on valmisteltu työryhmän ehdotuksen ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta virkatyönä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä yhdessä Kansaneläkelaitoksen kanssa. Valmistelun yhteydessä on vielä kuultu työmarkkinajärjestöjen edustajia sekä Eläketurvakeskusta.

Jatkotyö

Hyväksyessään voimassa olevan soveltamisalain (HE 287/1993 vp) eduskunta edellytti, että hallitus selvittää pikaisesti velolainsäädännön muutostarpeet niin, että sosiaaliturvamaksujen maksamiseen osallistuvat myös ulkomailla asuvat etuuksien saajat samoilla perusteilla kuin Suomessa asuvat. Tämän vuoksi on tärkeää, että asumisperusteisen sosiaaliturvan jatkotyön yhteydessä kiireellisesti selvitetään myös sosiaaliturvan rahoitus siten, että kaikki asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä olevat osallistuisivat yhtäläisesti turvan rahoitukseen.

5. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

5.1. Riippuvuus muista esityksistä

Eduskunnalle annetaan samanaikaisesti esitys laeiksi työntekijäin eläkelain

(395/1961) 1 c §:n, lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelain (134/1962) 1 a §:n, taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien työntekijäin eläkelain (662/1985) 1 a §:n sekä tapaturmavakuutuslain (608/1948) 1 a ja 57 §:n muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi ulkomailta palkattavien työntekijöiden työeläketurvaa siten, että suomalainen työnantaja voisi ottaa heille vapaaehtoisen työeläkevuokituksen. Vastaava muutos ehdotetaan tehtäväksi myös tapaturmavakuutuslakiin.

5.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista

Euroopan unionin jäsenvaltioiden alueella

liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaan sovelletaan ensisijaisesti sosiaaliturva-asetusta ja sen täytäntöönpanomenettelystä annettua neuvoston asetusta (ETY) N:o 574/72. Ne määrittelevät, tuleeko henkilöön soveltaa sosiaaliturvalainsäädäntöä ja onko etuuksia maksettava myös toisissa maissa asuville henkilöille. Asetukset ovat välittömästi sovellettavaa lainsäädäntöä Suomessa, joten ne syrjäyttävät niiden kanssa ristiriidassa olevat kansalliset säännökset.

Suomea velvoittavat lisäksi useat monen- ja kahdenväliset sosiaaliturvasopimukset, jotka määrittelevät henkilöön sovellettavaa lainsäädäntöä sekä etuuksien myöntämistä ja maksamista. Myös nämä sopimukset syrjäyttävät niiden kanssa ristiriidassa olevat kansalliset säännökset.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

4 §. *Oleskelu ulkomailla.* Pykälässä säädetään sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta, jos henkilö, johon sovelletaan sosiaaliturvalainsäädäntöä, oleskelee tilapäisesti ulkomailla. Säännös koskee myös 7 §:ssä mainittuja henkilöitä, jos he ovat ulkomailla enintään vuoden. Lain 5—7 §:ssä säädetään henkilöistä, joilla on oikeus sosiaaliturvaan myös yli vuoden kestäväen ulkomailla oleskelun aikana.

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että henkilö voisi pysyä Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä ainoastaan, jos ulkomailla oleskelun voidaan etukäteen arvioida kestäväen enintään vuoden. Jos ulkomailla oleskeltava aika ei ole tiedossa ulkomaille lähdettäessä, oleskelun kesto voitaisiin arvioida ulkomailla oleskelun tarkoituksen pohjalta. Jos paluujakohta on tiedossa tai jos oleskelun kesto voidaan muuten arvioida alle vuoden mittaiseksi, voitaisiin ulkomailla oleskelua pitää tilapäisenä. Jos henkilö lähtee ulkomaille yli vuodeksi tai muuttaa vakinaisesti ulkomaille, oikeus sosiaaliturvaan päättyisi maasta muutettaessa.

Jos henkilön ulkomailla oleskelu pitkittyy niin, että oleskelun kokonaiskesto ylittää vuoden, vaikka Suomeen paluun oli tarkoitus tapahtua vuoden sisällä, oikeus sosiaali-

turvaan päättyisi alkuperäisen suunnitellun kotiinpaluun mukaisesti. Esimerkiksi jos henkilö lähtee ulkomaille työhön 10 kuukaudeksi ja työsuhdetta jatketaan niin, että se jatkuu yli vuoden, oikeus sosiaaliturvaan päättyisi 10 kuukauden jälkeen.

Jos henkilö palaa Suomeen vuoden sisällä maasta lähdettyään, vaikka tarkoitus oli alunperin olla ulkomailla pidempään, oikeus sosiaaliturvaan alkaisi vasta Suomeen palatessa. Jos tieto ulkomailla olosta tulee Kansaneläkelaitoksen tietoon vasta jälkikäteen, ratkaistaisiin maasta muuttaneen henkilön oikeus sosiaaliturvaan samoin perustein kuin jos ulkomaille muutto olisi ollut tiedossa jo ennen muuttoa. Esimerkiksi jos henkilö on ollut ulkomailla kaksi vuotta ennen kuin ulkomailla oleskelu tulee Kansaneläkelaitoksen tietoon, oikeus sosiaaliturvaan katsottaisiin päättyneeksi maasta muutettaessa. Jos henkilölle on ulkomailla oleskelun aikana maksettu etuuksia, ratkaisua tehtäessä otettaisiin huomioon ulkomailla oleskelun alkuperäinen tarkoitus.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi säännös Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin kuulumisesta silloin, kun Suomessa 3 §:n 1 momentin mukaan vakinaisesti asuva henkilö alkaa oleskella jatkuvasti osan vuodesta ulkomailla. Häneen ei enää sovellettaisi Suomen sosiaaliturvalainsäädäntöä sen jälkeen,

kun ulkomailla oleskelu on kestänyt kolmen viimeksi kuluneen vuoden aikana yli puolet ajasta. Henkilö voisi kuitenkin edelleen pysyä Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä, jos hänellä olisi kiinteät siteet Suomeen. Esimerkiksi eläkkeensaaja voisi vielä kolmen vuoden jälkeen pysyä Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä, vaikka hän oleskeli yli puolet ajasta ulkomailla, jos hän edelleen säilyttäisi kiinteät siteet Suomeen. Kiinteistä siteistä säädetään 7 a §:ssä.

5 §. *Eräät palvelussuhteet.* Pykälän 1 momentin 1 kohdassa ehdotetaan säädettäväksi Suomen ulkomaanedustukseen lähetettyjen Suomen kansalaisten kuulumisesta sosiaaliturvalainsäädännön piiriin. Tällaisilla henkilöillä on oikeus sosiaaliturvaan sinä aikana, kun he ulkoasiainministeriön lähettämänä tosiasiallisesti työskentelevät Suomen ulkomaanedustuksessa. Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevan pykälän 1 momenttia.

Pykälän 1 momentin 2 kohta vastaa asiallisesti voimassa olevan pykälän 2 momentin 2 ja 3 kohtaa. Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin kuuluvat myös ulkomailla työskentelevät Suomen valtion palveluksessa olevat Suomen kansalaiset sekä 1 kohdassa mainittujen henkilöiden yksityis palvelijat, jos heihin sovellettiin sosiaaliturvalainsäädäntöä välittömästi ennen palvelussuhteen alkamista.

Pykälän 1 momentin 3 kohtaan ehdotetaan lisättäväksi säännös henkilöistä, jotka nauttivat samoja erioikeuksia ja -vapauksia kuin diplomaattiset edustajat. Tällaisia henkilöitä voivat olla muun muassa kaupalliset sihteerit silloin, kun he työskentelevät ulkomaanedustuksen tiloissa, sekä poikkeustapauksissa myös muut henkilöt kuten Suomen Merimieskirkko ry:n tai Suomen kulttuurikeskuksen palveluksessa olevat henkilöt. Nämä henkilöt eivät voi yleensä päästä asemaansa sosiaaliturvan piiriin heille myönnettujen erivapauksien vuoksi.

Pykälän 2 momentin säännökset valtioiden välisen järjestön palveluksessa määräaikaisesti olevien henkilöiden kuulumisesta asumisperusteisen sosiaaliturvan piiriin otettaisiin 7 §:ään. Pysyvästi valtioiden välisissä järjestöissä työskentelevät henkilöt jäisivät Suomen sosiaaliturvalainsäädännön ulkopuolelle.

Momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös työnantajan ilmoitusvelvollisuudesta. Ulkoasiainministeriön tai muun työnantajan tulisi ilmoittaa Kansaneläkelaitokselle sosiaalitur-

valainsäädännön piiriin kuuluvien henkilöiden lähettämisestä ulkomaille sekä tällaisen henkilön palkkaamisesta ulkomailla. Kansaneläkelaitokselle ilmoitettaisiin tarpeelliset henkilötiedot, työsuhteen alkamista ja päättymistä koskevat tiedot, työnteon keskeytyksiä kuten virkavapauksia koskevat tiedot sekä mahdollisuuksien mukaan ulkomaille mukana lähteviä perheenjäseniä koskevat tiedot.

7 §. *Työskentely ja opiskelu ulkomailla.* Pykälässä säädetään niistä henkilöistä, joihin voidaan hakemuksesta soveltaa sosiaaliturvalainsäädäntöä sinä aikana, kun he ovat ulkomailla kauemmin kuin yhden vuoden. Jos he ovat ulkomailla enintään vuoden ajan, he kuuluvat sosiaaliturvalainsäädännön piiriin lain 4 §:n perusteella. Pykälässä tarkoitettuja henkilöitä ovat lähetetyt työntekijät, suomalaisen työnantajan ulkomailla palvelukseensa ottamat henkilöt, kehitysyhteistyöhön tai lähetystyöhön lähetetyt henkilöt, ulkomailla päätoimisesti opiskelevat tai tutkimustyötä tekevät henkilöt sekä kansainvälisen järjestön palveluksessa olevat henkilöt.

Edellytyksenä sosiaaliturvalainsäädännön soveltamiselle on, että henkilö ulkomaille lähetettäessä tai työsuhteen, opintojen tai tutkimustyön alkaessa on asunut Suomessa tai ollut muuten Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä. Jotta sosiaaliturvalainsäädäntöä voitaisiin edelleen soveltaa tällaiseen henkilöön, tulee henkilöllä olla kiinteät siteet Suomeen.

Pykälän 1 momentin 1 kohdassa säädettäisiin suomalaisen työnantajan ulkomaille vuotta pitemmäksi ajaksi lähettämistä työntekijöistä. Säännös vastaa pääosin voimassa olevan 7 §:n 1 momenttia. Säännöstä ehdotetaan kuitenkin täsmennettäväksi siten, että sosiaaliturva voisi säilyä myös suomalaisen työnantajan ulkomaisen sisäryhtiön palvelukseen lähetetyillä työntekijöillä.

Momentin 2 kohtaan ehdotetaan otettavaksi säännös niin sanotuista paikalta palkatuista työntekijöistä. Säännös koskisi ulkomailla olevaa henkilöä, joka kuuluu asumisperusteisen sosiaaliturvan piiriin ja joka palkataan ulkomailla suomalaisen työnantajan palvelukseen. Myös nämä henkilöt voisivat hakemuksesta säilyttää oikeuden sosiaaliturvaan, vaikka he eivät ole Suomesta lähetettyjä työntekijöitä. Muutos koskisi muun muassa ulkomailla opiskelemissa tai perheenjäsenenä olevia henkilöitä, jotka menevät ulkomailla suomalaisen työnantajan pal-

velukseen. Se koskisi myös työntekijöitä, jotka siirtyvät ulkomailla 1 kohdassa tarkoitettujen yrityksen palveluksesta suomalaisen yrityksen palvelukseen.

Momentin 3 kohtaan ehdotetaan otettavaksi voimassa olevan pykälän 2 momentin säännös Suomesta lähetetyistä kehitysyhteistyö- ja lähetystyötehtävissä olevista henkilöistä. Kehitysyhteistyötehtävissä olevilla tarkoitetaan niitä ulkomailla työskenteleviä henkilöitä, joiden työtehtävät kuuluvat sellaiseen toimintaan, jonka rahoitukseen käytetään valtion tulo- ja menoarvioon sisältyviä kehitysyhteistyömäärärahoja. Lähetystyötehtävissä olevilla henkilöillä tarkoitetaan Suomessa rekisteröityjen lähetysjärjestöjen, evankelisluterilaisten tai ortodoksisten seurakuntien taikka rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien ulkomaille lähettämiä henkilöitä.

Momentin 4 kohtaan on otettu säännökset opiskelijoista ja tutkijoista. Näitä henkilöryhmiä koskevat säännökset ovat voimassa olevan pykälän 2 momentissa. Säännökset eivät muutu nykyisestä. Vakiintuneen soveltamiskäytännön mukaan on katsottu, että jos opiskelu oikeuttaa saamaan Suomessa opintotukea, sitä voidaan pitää momentissa tarkoitettuna päätoimisena opiskeluna. Jos henkilö ei ole hakenut opintotukea, hänen tulee muutoin osoittaa se, että opiskelu on päätoimista. Päätoimisena tutkijana pidetään henkilöä, joka tekee tieteellistä tutkimustyötä apurahan turvin ja joka ei ole tutkimustyön perusteella vakuutettu asemamaassa.

Momentin 5 kohdassa ehdotetaan säädettäväksi valtioiden välisen järjestön palveluksessa olevien henkilöiden oikeudesta sosiaaliturvaan sinä aikana, kun he ovat järjestön palveluksessa. Säännöksessä tarkoitettuja valtioiden välisiä järjestöjä olisivat ne, joiden perustamissopimuksen Suomi on ratifioinut tai johon se on myöhemmin liittynyt, tai joiden toimintaa Suomi rahoittaa vastaamalla merkittävällä osalla työntekijän palkkakustannuksista. Oikeus sosiaaliturvaan olisi vain henkilöllä, jonka työsuhte järjestöön on määräaikainen. Henkilöiltä ei enää edellytetäisi Suomen kansalaisuutta, mutta heidän tulee olla Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä järjestön palveluksen alkaessa.

Säännöksen tarkoittamana valtioiden välisen järjestöjen palveluksessa olevana henkilönä voidaan pitää myös YK:n vapaaehtoistyöntekijöitä (UNV) ja YK:n kehitysohjelman (UNDP) palveluksessa olevia vapaaehtoisina ulkomailla palvelevia henkilöitä.

Näille henkilöille ei usein makseta lainkaan palkkaa. Näitä henkilöitä on pidetty myös aikaisemman käytännön mukaan sosiaaliturvaan oikeutettuina.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista koskevan päätöksen antamisesta. Päätöksen antaisi Kansaneläkelaitos määräajaksi, kuitenkin enintään viideksi vuodeksi. Päätös voidaan antaa 1 momentissa tarkoitettulle henkilölle, jolla on kiinteät siteet Suomeen. Sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista voidaan jatkaa enintään viisi vuotta kerrallaan, jos henkilöllä on edelleen kiinteät siteet Suomeen. Tässä arvioinnissa huomioon otettavista seikoista säädetään erikseen ehdotettavassa uudessa 7 a §:ssä. Jotta päätös voitaisiin antaa viiden vuoden jälkeen, kiinteiden siteiden lisäksi edellytetään, että asemamaasta tai asianomaisesta kansainvälisestä järjestöstä ei voi saada kohtuullista sosiaaliturvaa tai että sosiaaliturvalainsäädännön soveltamiselle on muu painava syy.

Toisen maan sosiaaliturvaa verrataan Suomesta saatavaan sosiaaliturvaan. Asemamaan sosiaaliturvaa voidaan pitää kohtuullisena, jos maassa on lakisääteinen toimiva sosiaaliturvajärjestelmä, jonka piiriin ulkomaan kansalaiset voivat kuulua, ja järjestelmä tarjoaa kohtuullisen turvan keskeisillä sosiaaliturvan aloilla. Tarvittaessa henkilön tulee esittää selvitys asemamaan sosiaaliturvasta. Valtioiden välisen järjestön sosiaaliturva arvioidaan samalla tavoin.

Momentissa tarkoitettu muu painava syy voi olla esimerkiksi se, että henkilö on lähellä eläkeikää eikä ole tarkoituksenmukaista, että hän jäljellä olevaksi ajaksi siirtyisi Suomeen työskentelemään päästäkseen sosiaaliturvan piiriin. Vastaavasti opiskelija, jonka ulkomaisen tutkinnon normaali suorittamisaika ylittää viisi vuotta, voisi kuulua sosiaaliturvalainsäädännön piiriin yli viisi vuotta. Kyse olisi kuitenkin aina poikkeuksellisesta tilanteesta. Säännös mahdollistaa henkilön yksilöllisten olosuhteiden huomioon ottamisen niin, että kohtuuttomilta tilanteilta voidaan välttyä.

Suomeen muuttavalle henkilölle, joka ei ole koskaan aikaisemmin asunut Suomessa, päätös sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta yli vuoden ulkomailla oleskelun ajalta voidaan yleensä antaa, jos henkilöä voidaan pitää Suomessa asuvana ja hänellä katsotaan

olevan kiinteät siteet Suomeen. Jos Suomeen muuttava henkilö on jo aikaisemmin asunut Suomessa, kiinteiden siteiden edellytys voi täyttyä lyhyenkin Suomessa oleskelun perusteella, esimerkiksi silloin, kun henkilö on työskennellyt toisessa Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen jäsenvaltiossa ja kuullut kyseisen valtion lainsäädännön piiriin. Jos oleskelu ulkomailla ei ole ollut pitkäaikainen ja henkilöllä voidaan katsoa olevan kiinteät siteet Suomeen, voidaan myönteinen päätös antaa lyhyenkin Suomessa oleskelun jälkeen. Muutoin Suomessa oleskelun pituus tulee arvioitavaksi aikaisempaa harvemmin, koska päätökset voidaan antaa nykyistä käytäntöä pidemmäksi ajaksi, jos henkilöllä on edelleen kiinteät siteet Suomeen. Jos kiinteitä siteitä ei ole, tulisi henkilön lähtökohtaisesti asua Suomessa niin kauan, että tällaiset siteet muodostuvat.

Pykälän 3 momentin mukaan hakemus sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta tulee jättää viimeistään vuoden kuluessa siitä, kun henkilö on lähtenyt ulkomaille, tai siitä, kun aikaisemman päätöksen voimassaolo on päättynyt. Erityisestä syystä määräajasta voidaan poiketa. Tietämättömyys hakuajoista ei yleensä ole sellainen syy, jonka perusteella määräajasta voitaisiin poiketa.

7 a §. *Kiinteiden siteiden arviointi.* Pykälä on uusi. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi seikoista, jotka tulee ottaa huomioon arvioitaessa, onko henkilöllä kiinteät siteet Suomeen. Tämän arvioinnin tulee aina perustua hakijan tilanteen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun.

Kokonaisarvioinnissa otetaan huomioon Suomessa asuttu aika. Jos henkilö on asunut suurimman osan elämästään Suomessa, vahvistaa tämä kiinteitä siteitä Suomeen. Työskentely- tai oleskeluvaltiossa asuttu aika tulee myös ottaa huomioon. Perhesiteitä arvioitaessa on puolison ja lasten asuinvaltiolla vaikutusta. Perhesiteet Suomeen tai ulkomaille luovat yleensä oletettaman siitä, mihin valtioon henkilöllä on kiinteät siteet. Kiinteitä siteitä arvioitaessa voidaan ottaa huomioon myös, viettääkö henkilö lomansa yleensä Suomessa ja oleskeleeko hän muutoinkin toistuvasti osan vuodesta Suomessa.

Arvioitaessa henkilön kiinteitä siteitä otetaan huomioon myös henkilön asumisjärjestelyt. Arviota kiinteistä siteistä ei voida kuitenkaan perustaa kaavamaisesti materiaalsiin siteisiin, kuten vakinaiseen tai vapaa-ajan asuntoon, koska tällaisten siteiden ylläpitä-

minen Suomeen riippuu aina myös yksittäisen henkilön varallisuusasemasta. Asumisjärjestelyjen tilapäisyys oleskeluvaltiossa ja vakinainen asunto Suomessa voivat tukea oletettamaa kiinteistä siteistä Suomeen. Asumisjärjestelyjen tilapäisyyttä tai vakinaisuutta arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon myös asumisjärjestelyjen erot eri maissa.

Henkilön työskenteleminen määräaikaisella sopimuksella suomalaisen työnantajan lähettämänä ulkomaille tukee oletettamaa henkilön kiinteistä siteistä Suomeen. Työeläketurvan järjestäminen Suomessa tulee ottaa huomioon arvioinnissa, sillä on tarkoituksenmukaista, ettei henkilön sosiaaliturva muodostu perusteettomasti erilaiseksi työeläketurvan ja muun sosiaaliturvan osalta. Useimmissa 7 §:ssä tarkoitetuissa ulkomaille työskenteleyn liittyvissä tilanteissa työeläketurva voidaan järjestää Suomesta.

Esitys mahdollistaa kehitysyhteistyö- ja lähetystyötehtävissä olevien kuulumisen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin hyvinkin pitkän ulkomaille olon ajan. Kehitysyhteistyö- ja lähetystyötehtävissä olevilta edellytetään kuitenkin myös jatkossa kiinteitä siteitä Suomeen. Ehdotus vastaa pääosin edellä kohdassa 4 mainitun lakialoitteen tavoitteita, mutta henkilöä ei kuitenkaan pidettäisi suoraan lain nojalla oikeutettuna sosiaaliturvaan.

Usein juuri lähetystyö- ja kehitysyhteistyötehtävissä materiaaliset ja perhesiteet Suomeen puuttuvat. Lähetettynä on usein koko perhe, eikä taloudellisten tai materiaalistien siteiden säilyttämistä Suomeen rohkaista lähetävien järjestöjen taholta. Tämä olisi otettava huomioon erityisesti jatkohakemusten osalta. Tällaisen henkilön kiinteitä siteitä arvioitaessa voidaan katsoa, että niitä vahvistaa muun muassa opinnot ja aikaisempi työhistoria Suomessa, omainen Suomessa, palkanmaksun ja kaikkien työsuhteeseen liittyvien kulujen korvaaminen lähettävän järjestön toimesta Suomesta käsin sekä esimerkiksi ulkomaantyöskentelyn jakautuminen työkausiksi, joiden jälkeen edellytetään aina paluuta Suomeen.

8 §. *Perheenjäsenet.* Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että perheenjäsenenä pidettäisiin aviopuolison lisäksi myös avopuolisoa.

Ehdotuksen mukaan avoliitto voitaisiin rinnastaa avioliittoon, jos kyseessä on nainen ja mies, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa ja heillä on yhteiseksi katsottava talous, eikä asioiden tila ole selvästi väliai-

kainen.

12 a §. *Ilmoitusvelvollisuus.* Pykälä on uusi. Tätä lakia sovellettaessa korostuu asianomaisen ilmoitusvelvollisuuden merkitys hänen olosuhteissaan tapahtuneista muutoksista. On tarkoituksenmukaista, että henkilön olosuhteissa tapahtuneet muutokset tulevat mahdollisimman nopeasti viranomaisien tietoon. Näin välttyttäisiin jälkikäteen tapahtuvilta korjauksilta kuten takaisinperinnältä.

Suomesta lähtevän henkilön, johon 4—8 §:n mukaan sovelletaan edelleen sosiaaliturvalainsäädäntöä, olisi viipymättä ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle työskenteilyn, opintojen tai tutkimustyön aloittamisesta, lopettamisesta tai keskeyttämisestä. Hänen olisi myös ilmoitettava, jos hän on päässyt oleskelumaansa sosiaaliturvalainsäädännön piiriin sekä muista olosuhteistaan tapahtuneista muutoksista, kuten esimerkiksi seikoista, jotka voivat vaikuttaa arvioitaessa hänen kiinteitä siteitään Suomeen. Myös Suomeen muuttavan henkilön olisi viipymättä ilmoitettava olosuhteistaan tapahtuneista vastaavista muutoksista, jotka voivat vaikuttaa sosiaaliturvalainsäädännön soveltamiseen.

12 b §. *Päätöksen muuttaminen.* Pykälä on uusi. Kun Kansaneläkelaitoksen päätös on tehty alunperin virheellisten tietojen perusteella, vakuutusosoikeus tai asianosaisen suostumuksella Kansaneläkelaitos voi poistaa 7 ja 12 §:ssä tarkoitetun päätöksen. Mahdollisuudesta muuttaa lainsäädännön soveltamista koskeva päätös sen antamisen jälkeen tapahtuneiden olosuhteiden muutoksen johdosta ei ole nimenomaista säännöstä. Tämän vuoksi ehdotetaan, että Kansaneläkelaitos voisi muuttaa aikaisemman päätöksensä muuttuneiden olosuhteiden perusteella. Uudesta päätöksestä saisi valittaa 13 §:ssä säädettyssä järjestelyssä.

13 §. *Muutoksenhaku.* Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että soveltamisalalain mukaiseen asumisratkaisuun haettaisiin muutosta kunkin etuuslain mukaisessa järjestyksessä silloin, kun henkilön kuuluminen sosiaaliturvan piiriin ratkaistaan samanaikaisesti kuin etuusasia. Nykyisestä käytännöstä poiketen ensimmäisenä muutoksenhakuasteena olisi sairausvakuutus-, lapsilisä- tai äitiysavustuslain mukaista asiaa ratkaistaessa sosiaalivakuutuslautakunta ja työmarkkinatukilain mukaista asiaa ratkaistaessa työttömyysturvalautakunta. Kun on kysymys sairausvakuutus-, lapsilisä- tai äitiysavus-

tusasiasta, muutoksenhakuasteita olisi kolme. Eläkkeensaajien asumistukilaissa tarkoitettua asiaa ratkaistaessa olisi etuusasiasta poiketen mahdollisuus hakea muutosta tarkastuslautakunnan päätökseen vakuutusosoikeudelta. Tarkastuslautakunnan päätökseen voitaisiin siten aina hakea muutosta vakuutusosoikeudelta siltä osin, kun on kysymys lainsäädännön piiriin kuulumisesta.

Voimaantulosäännös. Säännöksen 1 momentissa olisi tavanomainen voimaantulosäännös.

Säännöksen 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että soveltamisalalain mukaista asiaa ratkaistaessa voidaan ottaa huomioon aika ennen lain voimaantuloa. Tällä on merkitystä muun muassa arvioitaessa 7 §:n mukaista ulkomailla asuttua aikaa.

Säännöksen 3 momentissa säädetään, että 4 §:n mukaan ulkomailla tilapäisesti oleskeleviin henkilöihin sovelletaan sosiaaliturvalainsäädäntöä vuoden ajan siitä, kun he lähtivät ulkomaille.

Voimaantulosäännöksen 4 momentin mukaan henkilöt, jotka lain tullessa voimaan olivat ulkomailla päätoimisesti valtioiden välisen järjestön palveluksessa, voisivat edelleen pysyä Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä enintään vuoden ajan tämän lain voimaantulosta.

Säännöksen 5 momentin mukaan soveltamisalalain 7 §:ssä tarkoitettuun henkilöön, joka on saanut Kansaneläkelaitoksen päätöksen voimassa olevan lain mukaisesti, sovellettaisiin sosiaaliturvalainsäädäntöä päätöksessä mainitun ajan.

Voimaantulosäännöksen 6 momentin mukaan lain tullessa voimaan sosiaaliturvan ulkopuolella olevat henkilöt ja heidän perheenjäsenensä voivat hakea 7 §:n mukaista päätöstä vuoden kuluessa lain voimaantulosta. Jos henkilö täyttää 7 §:ssä säädetty edellytykset sosiaaliturvalainsäädännön soveltamiselle, sosiaaliturvalainsäädäntöä voidaan soveltaa häneen 1 päivästä tammikuuta 1999 alkaen enintään laissa mainitun määräajan kerrallaan. Vastaavasti perheenjäsenen on täytettävä 8 §:ssä perheenjäsenelle asetetut edellytykset. Lain soveltamisalaan kuuluvia etuusasioita ratkaistaessa noudatetaan kunkin etuuslain mukaisia hakuaikoja.

Säännöksen 7 momentin mukaan kansainvälisen järjestön palveluksessa ulkomailla olevien henkilöiden katsotaan lähteneen maasta lain tullessa voimaan. Näin heillä on vuosi aikaa hakea 7 §:n mukaista päätöstä

Kansaneläkelaitokselta.

Voimaantulosäännöksen 8 momentin mukaan soveltamisalain 13 §:n 2 momentin muutoksenhakusäännöstä sovellettaisiin ainoastaan niihin asioihin, jotka Kansaneläkelaitos ratkaisee lain voimaantulon jälkeen. Sitä aikaisempiin ratkaisuihin sovellettaisiin lain voimaan tullessa voimassa ollutta lainsäädäntöä.

2. Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Tavoitteena on, että laki voisi tulla voimaan vuoden 1999 alusta.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta 30 päivänä joulukuuta 1993 annetun lain (1573/1993) 4, 5 ja 7 §, 8 §:n 2 momentti ja 13 §:n 2 momentti, sellaisena kuin niistä on 13 §:n 2 momentti laissa 342/1997, sekä

lisätään lakiin uusi 7 a, 12 a ja 12 b § seuraavasti:

4 §

Oleskelu ulkomailla

Sen lisäksi, mitä 3 §:n 1 momentissa säädetään, sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan, kun Suomessa asuva henkilö tilapäisesti oleskelee ulkomailla, jos ulkomailla oleskelun voidaan arvioida kestävän enintään vuoden ajan. Jos kuitenkin henkilö on oleskellut ulkomailla kolmen viimeksi kuluneen vuoden aikana yli puolet ajasta, häneen ei enää sovelleta sosiaaliturvalainsäädäntöä, ellei hänellä ole kiinteitä siteitä Suomeen.

5 §

Eräät palvelussuhteet

Sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan ulkomailla työskentelevään Suomen kansalaiseen, jos hän:

- 1) lähetettyyn henkilöstöön kuuluvana työskentelee Suomen ulkomaan edustuksessa ja on palvelussuhteessa Suomen valtioon;
- 2) on Suomen valtion päätoimisessa pal-

veluksessa ulkomailla tai 1 kohdassa tarkoitetun henkilön yksityispalvelija, jos häneen välittömästi ennen palvelussuhteen alkamista sovellettiin sosiaaliturvalainsäädäntöä; tai

3) palvelee muussa edellä 1 kohtaan rinnastettavassa tehtävässä ja nauttii samoja etuoikeuksia ja -vapauksia kuin diplomaattiset edustajat ja on palvelussuhteessa suomalaisen työnantajaan.

Ulkoasiainministeriön tai muun 1 momentissa tarkoitetun työnantajan tulee viipymättä ilmoittaa kansaneläkelaitokselle tiedot 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden ulkomaan työn alkamisesta ja päättymisestä, työnteon keskeytyksistä sekä muista sosiaaliturvaan vaikuttavista seikoista.

7 §

Työskentely ja opiskelu ulkomailla

Sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista voidaan hakemuksesta edelleen jatkaa ulkomailla yli vuoden oleskelevaan henkilöön, jolla on kiinteät siteet Suomeen ja joka:

1) suomalaisen työnantajan Suomesta lähettämänä on tämän työnantajan palveluksessa tai työnantajan kanssa samaan taloudelliseen kokonaisuuteen kuuluvassa ulkomaisessa emo-, tytär- tai sisaryrityksessä tahi muussa sellaisessa yrityksessä, jossa sanotulla suomalaisella työnantajalla on määräämisvaltaa;

2) on suomalaisen työnantajan ulkomailla palvelukseensa ottama työntekijä;

3) on Suomesta lähetettynä kehitysyhteistyö- tai lähetystyötehtävissä;

4) opiskelee tai harjoittaa tieteellistä tutkimusta päätoimisesti; tai

5) palvelee määräajaisesti sellaisessa valtioiden välisessä järjestössä, jonka toimintaan Suomi osallistuu.

Kansaneläkelaitos päättää hakemuksesta sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta 1 momentissa tarkoitettuun henkilöön. Päätös annetaan määräajaksi, enintään viideksi vuodeksi siitä, kun henkilö siirtyi ulkomaille. Sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista voidaan kuitenkin jatkaa enintään viisi vuotta kerrallaan, jos henkilöllä on edelleen kiinteät siteet Suomeen. Tällöin edellytetään lisäksi, että työskentely- tai opiskelumaasta ei voi saada kohtuullista sosiaaliturvaa tai että sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisen jatkamiselle on muu painava syy.

Hakemus sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta on tehtävä kansaneläkelaitokselle vuoden kuluessa siitä, kun 1 momentissa tarkoitettu henkilö siirtyi ulkomaille tai kun edellisen päätöksen voimassaolo päättyi. Määräajasta voidaan poiketa erityisestä syystä.

7 a §

Kiinteiden siteiden arviointi

Arvioitaessa onko henkilöllä 4 ja 7 §:ssä tarkoitettut kiinteät siteet Suomeen tulee harkinnan perustua henkilön tilanteen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon Suomessa ja toisessa maassa asutun ajan pituus sekä perhesiteet. Osoituksena kiinteistä siteistä voidaan pitää toistuvaa oleskelua, asuntoa ja työeläketurvan järjestämistä Suomessa sekä muita näihin verrattavia seikkoja.

8 §

Perheenjäsenet

Perheenjäsenellä tarkoitetaan puolisoa ja lasta, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, sekä sellaista alle 25-vuotiasta lasta, joka päätoimisesti opiskelee tai on ammatillisessa koulutuksessa. Puolisoihin rinnastetaan nainen ja mies, jotka jatkuvasti elävät yhdessä avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa.

12 a §

Ilmoitusvelvollisuus

Sosiaaliturvalainsäädännönsoveltamisalaan kuuluva henkilö on velvollinen viipymättä ilmoittamaan kansaneläkelaitokselle olosuhteissaan tapahtuneet muutokset, kuten Suomesta muuton ja Suomeen paluun, ulkomaan työn, opintojen tai tutkimustyön alkamisen ja päättymisen sekä toiminnan keskeytymisen, pääsyn oleskelumaan sosiaaliturvan piiriin sekä muista olosuhteiden muutoksista, jotka voivat vaikuttaa sosiaaliturvaan.

12 b §

Päätöksen muuttaminen

Jos olosuhteet tässä laissa tarkoitetun päätöksen antamisen jälkeen ovat muuttuneet siten, ettei edellytyksiä päätöksen antamiselle enää ole, kansaneläkelaitos voi muuttaa päätöstään olosuhteiden muuttumisen alkamisajankohdasta. Kansaneläkelaitoksen tässä pykälässä tarkoitettuun päätökseen saa hakea muutosta siten kuin 13 §:ssä säädetään.

13 §

Muutoksenhaku

Jos 1 §:ssä mainitun lain mukaisen asian ratkaiseminen riippuu siitä, onko henkilöä pidettävä Suomessa asuvana, on asianomaisella oikeus hakea muutosta mainitussa laissa säädettyssä järjestyksessä myös päätöksestä, joka koskee tämän lain soveltamista.

Riippumatta siitä, mitä sairausvakuutuslaissa, lapsilisälaissa, äitiysavustuslaissa ja eläkkeensaajien asumistukilaissa säädetään, asanomaisella on oikeus saattaa tarkastuslautakunnan päätös, siltä osin kuin se koskee Suomessa asumista, vakuutus oikeuden ratkaistavaksi 1 momentissa tarkoitettulla tavalla. Jos Suomessa asumista koskeva kysymys ratkaistaan työttömyysturvalain mukaisesti ansioon suhteutettua työttömyyspäivärahaa koskevan asian yhteydessä, asiasta on ennen valituksen ratkaisemista hankittava kansaneläkelaitoksen lausunto.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 1999.

Tätä lakia sovellettaessa otetaan huomioon myös aika ennen tämän lain voimaantuloa.

Henkilöön, joka tämän lain tullessa voimaan tilapäisesti oleskelee ulkomailla lain voimaan tullessa voimassa olleen 4 §:n mukaisesti, sovelletaan sosiaaliturvalainsäädäntöä vuoden ajan siitä, kun hän lähti ulkomaille.

Henkilöön, johon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleen 5 §:n 2 momentin 1 kohtaa, sovelletaan mainittua

5 §:ää edelleen vuoden ajan tämän lain voimaantulosta.

Tämän lain estämättä on kansaneläkelaitoksen lain voimaan tullessa voimassa olleen 7 §:n nojalla tekemä päätös sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta voimassa päätöksessä määrätyn ajan.

Kansaneläkelaitos ratkaisee hakemuksesta, sovelletaanko sosiaaliturvalainsäädäntöä 7 §:n 1 momentissa tarkoitettuun henkilöön ja hänen 8 §:ssä tarkoitettuun perheenjäseneensä, joihin ei ennen lain voimaantuloa sovellettu sosiaaliturvalainsäädäntöä. Hakemus on tehtävä vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta. Sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan tällöin tammikuun 1 päivästä 1999.

Tämän lain tullessa voimaan ulkomailla oleskelevan 7 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitetun henkilön katsotaan 7 §:n 3 momenttia sovellettaessa siirtyneen ulkomaille tämän lain tullessa voimaan.

Tämän lain voimaan tullessa voimassa ollut 13 §:ää sovelletaan asioihin, joissa kansaneläkelaitos on antanut päätöksen ennen tämän lain voimaantuloa.

Helsingissä 13 päivänä marraskuuta 1998

Tasavallan Presidentti

MARTTI AHTISAARI

Sosiaali- ja terveysministeri *Sinikka Mönkkäre*

Laki

asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta 30 päivänä joulukuuta 1993 annetun lain (1573/1993) 4, 5 ja 7 §, 8 §:n 2 momentti ja 13 §:n 2 momentti, sellaisena kuin niistä on 13 §:n 2 momentti laissa 342/1997, sekä
lisätään lakiin uusi 7 a, 12 a ja 12 b § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

4 §

Oleskelu ulkomailla

Sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan aikana, jona Suomessa asuva henkilö tilapäisesti oleskelee ulkomailla, kuitenkin enintään yhden vuoden ajan siitä, kun hän lähti maasta.

5 §

Eräät palvelussuhteet

Suomessa asuvaksi katsotaan Suomen kansalainen, joka ulkomailla lähetettyyn henkilöstöön kuuluvana palvelee Suomen ulkomaan edustuksessa ja joka on palvelussuhteessa Suomen valtioon.

Sama koskee sellaista Suomen kansalaista, joka välittömästi ennen palvelussuhteen alkamista asui Suomessa ja joka

1) *ulkomailla palvelee päätoimisesti Yhdistyneissä Kansakunnissa tai sen yhteydessä toimivassa erityisjärjestössä taikka muussa valtioiden välisessä järjestössä, jonka toimintaan Suomi osallistuu;*

2) *muutoin on Suomen valtion päätoimisessa palveluksessa ulkomailla; tai*

3) *on 1 momentissa tarkoitetun henkilön yksityis palvelija.*

Ehdotus

4 §

Oleskelu ulkomailla

Sen lisäksi, mitä 3 §:n 1 momentissa säädetään, sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan, kun Suomessa asuva henkilö tilapäisesti oleskelee ulkomailla, jos ulkomailla oleskelun voidaan arvioida kestävän enintään vuoden ajan. Jos kuitenkin henkilö on oleskellut ulkomailla kolmen viimeksi kuluneen vuoden aikana yli puolet ajasta, häneen ei enää sovelleta sosiaaliturvalainsäädäntöä, ellei hänellä ole kiinteitä siteitä Suomeen.

5 §

Eräät palvelussuhteet

Sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan ulkomailla työskentelevään Suomen kansalaiseen, jos hän:

1) *lähetettyyn henkilöstöön kuuluvana työskentelee Suomen ulkomaan edustuksessa ja on palvelussuhteessa Suomen valtioon;*

2) *on Suomen valtion päätoimisessa palveluksessa ulkomailla tai 1 kohdassa tarkoitetun henkilön yksityis palvelija, jos häneen välittömästi ennen palvelussuhteen alkamista sovellettiin sosiaaliturvalainsäädäntöä; tai*

3) *palvelee muussa edellä 1 kohtaan rinnastettavassa tehtävässä ja nauttii samoja etuoikeuksia ja -vapauksia kuin diplomaattiset edustajat ja on palvelussuhteessa suomalaisen työnantajaan.*

Ulkoasiainministeriön tai muun 1 momentissa tarkoitetun työnantajan tulee viipymättä

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 §

Työskentely ja opiskelu ulkomailla

Jos suomalainen työnantaja lähettää Suomessa asuvan henkilön ulkomaille vuotta pitemmäksi ajaksi suorittamaan työtä samalle työnantajalle, työnantajan kanssa samaan taloudelliseen kokonaisuuteen kuuluvaan ulkomaiseen emo- tai tytäryritykseen taikka sellaiseen yritykseen, jossa työnantajalla on määräämisvaltaa, kansaneläkelaitos voi sen estämättä, mitä 3 ja 4 §:ssä säädetään, päättää hakemuksesta, että tällaiseen henkilöön sovelletaan edelleen sosiaaliturvalainsäädäntöä eläkelaitoksen päätöksessään määräämän ajan.

Niin ikään kansaneläkelaitos ratkaisee hakemuksesta, sovelletaanko sosiaaliturvalainsäädäntöä edelleen henkilöön, joka on vuotta pitemmän ajan ulkomailla kehitysyhteistyö- tai lähetystyötehtävissä taikka joka opiskelee tai harjoittaa tieteellistä tutkimusta ulkomaille päätoimisesti.

Hakemus on tehtävä kahden vuoden kuluessa siitä, kun henkilö siirtyi ulkomaille. Määräajasta voidaan erityisestä syystä poiketa.

7 §

Työskentely ja opiskelu ulkomailla

ilmoittaa kansaneläkelaitokselle tiedot 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden ulkomaan työn alkamisesta ja päättymisestä, työnteon keskeytyksistä sekä muista sosiaaliturvaan vaikuttavista seikoista.

Sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista voidaan hakemuksesta edelleen jatkaa ulkomailla yli vuoden oleskelemaan henkilöön, jolla on kiinteät siteet Suomeen ja joka:

1) suomalaisen työnantajan Suomesta lähettämänä on tämän työnantajan palveluksessa tai työnantajan kanssa samaan taloudelliseen kokonaisuuteen kuuluvassa ulkomaisessa emo-, tytär- tai sisaryrityksessä tai muussa sellaisessa yrityksessä, jossa sanotulla suomalaisella työnantajalla on määräämisvaltaa;

2) on suomalaisen työnantajan ulkomailla palvelukseensa ottama työntekijä;

3) on Suomesta lähetettynä kehitysyhteistyö- tai lähetystyötehtävissä;

4) opiskelee tai harjoittaa tieteellistä tutkimusta päätoimisesti; tai

5) palvelee määräajaisesti sellaisessa valtioiden välisessä järjestössä, jonka toimintaan Suomi osallistuu.

Kansaneläkelaitos päättää hakemuksesta sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta 1 momentissa tarkoitettuun henkilöön. Päätös annetaan määräajaksi, enintään viideksi vuodeksi siitä, kun henkilö siirtyi ulkomaille. Sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista voidaan kuitenkin jatkaa enintään viisi vuotta kerrallaan, jos henkilöllä on edelleen kiinteät siteet Suomeen. Tällöin edellytetään lisäksi, että työskentely- tai opiskelumaasta ei voi saada kohtuullista sosiaaliturvaa tai että sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisen jatkamiselle on muu painava syy.

Hakemus sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta on tehtävä kansaneläkelaitokselle vuoden kuluessa siitä, kun 1 momentissa tarkoitettu henkilö siirtyi ulkomaille tai kun edellisen päätöksen voimassaolo päättyi. Määräajasta voidaan poiketa erityisestä syystä.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 a §

Kiinteiden siteiden arviointi

Arvioitaessa onko henkilöllä 4 ja 7 §:ssä tarkoitetut kiinteät siteet Suomeen tulee harkinnan perustua henkilön tilanteen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon Suomessa ja toisessa maassa asutun ajan pituus sekä perhesiteet. Osoituksena kiinteistä siteistä voidaan pitää toistuvaa oleskelua, asuntoa ja työeläketurvan järjestämistä Suomessa sekä muita näihin verrattavia seikkoja.

8 §

Perheenjäsenet

Perheenjäsenellä tarkoitetaan puolisoa ja lasta, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, sekä sellaista alle 25-vuotiasta lasta, joka päätoimisesti opiskelee tai on ammatillisessa koulutuksessa.

Perheenjäsenellä tarkoitetaan puolisoa ja lasta, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, sekä sellaista alle 25-vuotiasta lasta, joka päätoimisesti opiskelee tai on ammatillisessa koulutuksessa. Puolisoihin rinnastetaan nainen ja mies, jotka jatkuvasti elävät yhdessä avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa.

12 a §

Ilmoitusvelvollisuus

Sosiaaliturvalainsäädännönsoveltamisalaa kuuluva henkilö on velvollinen viipymättä ilmoittamaan kansaneläkelaitokselle olosuhteissaan tapahtuneet muutokset, kuten Suomesta muuton ja Suomeen paluun, ulkomaan työn alkamisen ja päättymisen, työnteon keskeytymisen, pääsyn oleskelumaan sosiaaliturvan piiriin sekä muista olosuhteiden muutoksista, jotka voivat vaikuttaa sosiaaliturvaan.

12 b §

Päätöksen muuttaminen

Jos olosuhteet tässä laissa tarkoitetun päätöksen antamisen jälkeen ovat muuttuneet siten, ettei edellytyksiä päätöksen antamiselle enää ole, kansaneläkelaitos voi muuttaa päätöstään olosuhteiden muuttumisen alkamisajankohdasta. Kansaneläkelaitoksen tässä pykälässä tarkoitettuun päätökseen saa hakea muutosta siten kuin 13 §:ssä säädetään.

13 §

Muutoksenhaku

Jos Suomessa asumista koskeva kysymys on ratkaistu työttömyysturvalain mukaista työttömyyspäivärahaa koskevan asian yhteydessä, muutoksenhausta työttömyyspäivärahan osalta on voimassa, mitä työttömyysturvalaissa muutoksenhausta ja siihen liittyvästä itseoikaisusta säädetään. Ennen valituksen ratkaisemista asiasta on hankittava kansaneläkelaitoksen lausunto.

Jos 1 §:ssä mainitun lain mukaisen asian ratkaiseminen riippuu siitä, onko henkilöä pidettävä Suomessa asuvana, on asianomaisella oikeus hakea muutosta mainitussa laissa säädettyssä järjestyksessä myös päätöksestä, joka koskee tämän lain soveltamista. Riippumatta siitä, mitä sairausvakuutuslaissa, lapsilisälaissa, äitiysavustuslaissa ja eläkkeensaajien asumistukilaissa säädetään, asianomaisella on oikeus saattaa tarkastuslautakunnan päätös, siltä osin kuin se koskee Suomessa asumista, vakuutus oikeuden ratkaistavaksi 1 momentissa tarkoitetulla tavalla. Jos Suomessa asumista koskeva kysymys ratkaistaan työttömyysturvalain mukaista ansioon suhteutettua työttömyyspäivärahaa koskevan asian yhteydessä, asiasta on ennen valituksen ratkaisemista hankittava kansaneläkelaitoksen lausunto.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 1999.

Tätä lakia sovellettaessa otetaan huomioon myös aika ennen tämän lain voimaantuloa.

Henkilöön, joka tämän lain tullessa voimaan tilapäisesti oleskelee ulkomailla lain voimaan tullessa voimassa olleen 4 §:n mukaisesti, sovelletaan sosiaaliturvalainsäädäntöä vuoden ajan siitä, kun hän lähti ulkomaille.

Henkilöön, johon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleen 5 §:n 2 momentin 1 kohtaa, sovelletaan mainittua

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 §:ää edelleen vuoden ajan tämän lain voimaantulosta.

Tämän lain estämättä on kansaneläkelaitoksen lain voimaan tullessa voimassa ollut 7 §:n nojalla tekemä päätös sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta voimassa päätöksessä määrätyn ajan.

Kansaneläkelaitos ratkaisee hakemuksesta, sovelletaanko sosiaaliturvalainsäädäntöä 7 §:n 1 momentissa tarkoitettuun henkilöön ja hänen 8 §:ssä tarkoitettuun perheenjäseneensä, joihin ei ennen lain voimaantuloa sovellettu sosiaaliturvalainsäädäntöä. Hakemus on tehtävä vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta. Sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan tällöin tammikuun 1 päivästä 1999.

Tämän lain tullessa voimaan ulkomailla oleskelevan 7 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitetun henkilön katsotaan 7 §:n 3 momenttia sovellettaessa siirtyneen ulkomaille tämän lain tullessa voimaan.

Tämän lain voimaan tullessa voimassa ollut 13 §:ää sovelletaan asioihin, joissa kansaneläkelaitos on antanut päätöksen ennen tämän lain voimaantuloa.
